

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

RĂSPUNDEREA MINORULUI ÎN DIFERITE ȚĂRI EUROPENE

Versavia BRUTARU

Evoluția delincvenței juvenile în lume și mai ales diversitatea formelor prin care aceasta se manifestă, ca și gravitatea unora dintre ele (faptele săvârșite cu violență, de exemplu), au făcut ca regimul juridic al minorului infractor să devină o problemă de interes major. Cu alte cuvinte, dimensiunea istorică a reglementărilor pentru minori nu poate fi desprinsă de civilizația și cultura juridică europeană, care includ și experiența românească[1].

Unii autori[2] confirmă observația atunci când afirmă că „*dreptul european*” – privit în sens larg și generic, în dimensiunea culturală a valorilor și principiilor civilizației europene, echivalează cu „*tradiția juridică europeană*”, explicată de originile medievale comune a unor reglementări și de către evoluția elementelor convergente până în epoca modernă. Acest proces este marcat, în evoluția lui, de o pluralitate de versiuni care influențează unicitatea de fond a substratului istorico-cultural al dreptului european pentru a face loc unor sisteme sau instituții juridice cu tradiții clare, distincte. Este cazul sistemelor de drept **Continental** (romano-germanic) și de **Common Law**, în cadrul cărora întâlnim, de asemenea, tradiții cum sunt cele ale Țărilor scandinave, de exemplu[3] iar odată cu codificările din secolul al XIX-lea și o serie de variante locale ori naționale foarte diferite[4].

Ceea ce intervine, în prezent, ca element de noutate, în procesul general, este faptul că adaptarea legislației românești, inclusiv cea privitoare la minori, la reglementările europene, devine obligatorie, cel puțin sub raportul principiilor ei fundamentale, din momentul în care țara noastră s-a angajat în reforma juridică, reclamată de tranziția de la regimul totalitar la o societate deschisă și democratică.

Pentru actuala politică penală românească, ce vizează prioritar prevenirea delincvenței minorilor, exigențele care decurg din obiectivele umaniste cu privire la constituirea unui nou sistem instituțional și a unui spațiu european de libertate, securitate și justiție, reprezintă suportul principiilor și direcțiilor sale de intervenție și totodată garanția asigurării unui echilibru al acțiunilor și măsurilor pe care aceasta le generează.

S-ar putea susține că diversitatea tipurilor instituționale europene, de răspuns la delincvența minorilor, care se regăsesc, în prezent, cu variante și în restul lumii, este dată de diversitatea reacțiilor sociale la fenomen și la unele modele legislative ce țin, la rândul lor, de diversitatea exigențelor, a situațiilor și a interpretării comportamentelor deviante și delincvente în societate, a varietății acestora și a pretențiilor actuale față de condiția umană în general, și nu în ultimul rând particularitățile și intervențiile statului în probleme de prevenire și control[5].

Literatura de specialitate[6] oferă un spor de claritate în această privință atunci când sesizează, în cadrul deosebirilor calitative existente în mod obiectiv între țările occidentale puternic industrializate și celelalte țări - prezența unei tipologii ca expresie a modului propriu în care se combină factorii care explică existența fenomenului infracțional în lumea contemporană.

Se remarcă de aceea, o mare variabilitate a criteriilor juridice cu privire la natura și conținutul delincvenței juvenile determinată între altele și de o mare diversitate a limitelor de vârstă luate în considerare pentru stabilirea majoratului penal și nu numai.

Sunt sugestive în acest sens și opiniile unor specialiști[7], prin care susțin că dificultățile de integrare europeană, sunt generate de diferențele existente între diferite culturi juridice care se confruntă între ele pe linia a numeroase probleme dar și de inegalitatea sistemelor de drept între care se realizează „*transplantul juridic*” care s-ar cere să aibă în comun caracteristicile dreptului post-modern ale secolului XXI.

O asemenea diversitate îngreunează și întârzie, formarea unei conștiințe europene comune, inclusiv juridică, necesară a sta la baza voinței comune a statelor membre[8].

Se ridică astfel problema acelor transformări legislative care să producă schimbări de percepție a comunității, a societății în general, cu privire la noile forme de marginalizare socială, în multe cazuri cu efecte de durată, pe care le implică un sistem represiv de politică penală, astfel încât să devină posibilă lărgirea sferei de reglementări necesare a fi adaptate la legislația comunitară[9] și, în consecință, diminuarea spațiului de intervenție a dreptului penal în privința minorilor, cu mutarea centrului de greutate în politica socială. Acest lucru se impune cu atât mai mult cu cât într-o viziune modernă: „*sistemele de drept nu trebuie separate de contextul lor nejuridic, social, politic și istoric deoarece principalele legi și precedentele judecătorești sunt aplicabile doar prin situarea lor într-un asemenea context*[10]”.

În domeniul justiției pentru minori, sistemele de drept urmează două modele[11]: cel tradițional sau penal, conform căruia începând cu o anumită vârstă minorilor li se aplică pedepse, și cel mai recent, nepenal, care acordă prioritate măsurilor educative, în ambele modele, minorilor, sub o anumită vârstă, care au săvârșit fapte prevăzute de legea penală, aplicându-li-se numai măsuri de protecție.

Modelul tradițional penal rămâne dominant, acesta recurgând atât la pedepse cât și la măsuri educative, cum este, de exemplu, în dreptul englez, unde minorului îi sunt aplicabile, în principiu, numai pedepse, însă mai puțin severe în privința duratei și a modului de executare decât cele aplicabile infractorilor majori. Alte legislații prevăd existența unui sistem mixt de sancțiuni alcătuit din pedepse și măsuri educative, cum este, de exemplu, cazul Elveției, unde minorului i se poate aplica fie o pedeapsă, fie o măsură educativă, sau cazul Germaniei, unde minorului infractor i se aplică, în paralel cu pedepsele, și măsuri educative (unele cu caracter coercitiv, iar altele disciplinare).

Modelul nepenal pune accent pe măsurile educative, cum este de exemplu în legislația belgiană unde a fost lansat conceptul de „*minor aflat în pericol*” (Legea din 8 aprilie 1965), concept care include indisciplina, vagabondajul și comiterea de infracțiuni.

I. Legea penală franceză, care a constituit modelul reglementării din Codul penal de la 1864 folosește expresia „*sans discernement*” care s-a tradus în legea penală română cu expresia „fără pricepere” în privința minorului între 8 și 15 ani care era asimilat în acest caz cu minorul sub 8 ani. Cu privire la această categorie de minori, legea franceză prevedea achitarea minorului, în timp ce legea română folosea expresia „nu se va pedepsi”.

În doctrina franceză au existat unele controverse cu privire la vârsta minorului care nu răspunde penal. S-a susținut că instanța corecțională, când judecă pe minorul mai mic de 15 ani, trebuia să răspundă la două chestiuni: la cea generală, a culpabilității, și la cea a discernământului (priceperii)[12]. Dacă se declară nevinovăția minorului și acesta este achitat (așa cum se prevede în textul francez) ce se întâmplă cu culpabilitatea acestuia? Ne referim la ipoteza în care acesta a lucrat fără pricepere, dar este culpabil. Unii autori francezi au fost de părere că achitarea este o declarație de neculpabilitate, motivând cu sintagma din textul codului „*va fi achitat*”, deoarece achitarea nu poate fi pronunțată decât în favoarea persoanei care nu a fost găsită culpabilă[13]. În opinia altor autori lipsa de discernământ la minori este o scuză absolutorie, iar sentința dată în favoarea lor este o sentință de absolvire[14].

Garraud[15] critică ambele teorii. În ceea ce o privește pe prima, este de părere că nu trebuie să uităm că minorul în primul rând a fost declarat vinovat și numai apoi s-a cercetat chestiunea discernământului, prin urmare cuvintele întrebunțate de legiuitor nu pot fi un argument în susținerea acestei păreri. În art. 66 C. pen. francez (1810) se prevede că „nu este crimă nici delict”, deci, adevărate cauze de neculpabilitate. Nici teoria lui Blanche nu poate fi admisă deoarece legea vorbește de achitare și nu de absolvire. După Garraud, achitarea din lipsă de pricepere are un caracter cu totul special, iar sentința pronunțată este din unele puncte de vedere una de neculpabilitate fiindcă se referă la un minor declarat culpabil (adică vinovat), iar din alt punct de vedere o sentință de achitare deoarece minorul nu este responsabil.

În legislația franceză actuală sediul materiei se află în *Codul penal*[16], aprobat prin Legea nr. 2002-1138 din 9 septembrie 2002 art. 11 publicată în *Journal Officiel* din 10 septembrie 2002 și în *Ordonanța nr. 45-174 din 2 februarie 1945 privind minorii delincvenți, cu modificările și completările ulterioare până în 2002*[17].

Vârsta răspunderii penale coincide cu vârsta majoratului penal, adică 18 ani, dar în anumite cazuri poate fi coborâtă la 13 ani[18].

Articolul 122-8 Codul penal instituie *principiul lipsei absolute a răspunderii penale* a minorului care nu a împlinit 13 ani:

„Minorii care au discernământ răspund penal pentru crime, delikte sau contravenții, în condițiile prevăzute de o lege specială, care determină măsurile de protecție, asistență, supraveghere și educare ce pot fi aplicate unui minor.

Această lege prevede sancțiunile educative care pot fi pronunțate împotriva minorilor între 10 și 18 ani și pedepsele care pot fi pronunțate împotriva minorilor între 13 și 18 ani, ținându-se seama de atenuarea responsabilității de care beneficiază în virtutea vârstei lor” (art. 122-8 C. pen.).

Lipsa de răspundere penală relativă a minorilor care au împlinit 13 ani este consacrată în articolul 2 al Ordonanței nr. 45-174 din 2 februarie 1945, unde se mai prevede că „tribunalele pentru minori pot totuși, când circumstanțele și personalitatea delincventului o cer, să pronunțe o condamnare penală împotriva minorului care a împlinit 13 ani”. Această derogare expresă din ordonanța citată are în vedere numai competența tribunalelor pentru minori. Potrivit aceleiași ordonanțe, minorilor li se aplică un regim sancționator mixt, alcătuit din măsuri educative, mediere-reparație și pedepse. Astfel, față de minorul care nu a împlinit 13 ani, se poate pronunța una din următoarele măsuri educative (art. 15-1):

1. Confiscarea unui obiect deținut de minor sau aparținând acestuia, care a servit la săvârșirea infracțiunii sau care este produsul infracțiunii;

2. Interdicția de a se afla, pentru o durată de cel mult 1 an, în locul unde infracțiunea a fost comisă, cu excepția locului în care minorul își are reședința obișnuită;

3. Interdicția, pe o durată de cel mult 1 an, de a întâlni victimele infracțiunii sau de a intra în relații cu acestea;

4. Interdicția, pe o durată de cel mult 1 an, de a-i întâlni pe coautorii sau complicii la săvârșirea infracțiunii sau de a intra în relații cu aceștia;

5. Obligația de a acorda ajutor sau reparație victimei;

6. Obligația de a urma, pe o durată de cel mult 1 an un stagiul de formare civică, pentru a-i aminti minorului obligația de a respecta legea;

Medierea-reparație. În cadrul acestei măsuri, minorul participă la repararea prejudiciului, printr-o activitate de ajutor sau reparare, oferită victimei sau în folosul comunității. Această măsură nu poate fi dispusă decât cu acordul victimei și poate fi însoțită de scuze adresate victimei. Minorii între 16 și 18 ani pot desfășura o activitate de interes general, cu caracter formator sau de natură să favorizeze reinsertia socială.

Tribunalul pentru minori poate dispune față de minorul care a împlinit 13 ani, una din următoarele măsuri educative (art. 15):

1. Încredințarea minorului părinților, tutorelui sau unei persoane de încredere;
2. Plasarea într-o instituție publică sau privată, de educare sau de formare profesională;
3. Plasarea într-un institut medical sau medical-educativ;
4. Încredințarea serviciului de asistență pentru minori;
5. Plasarea într-un centru pentru minori delincvenți de vârstă școlară.

Tribunalul pentru minori poate dispune una față de minorul care nu a împlinit 13 ani, din următoarele sancțiuni educative (art. 15-1):

1. Confiscarea unui obiect deținut de minor sau aparținând acestuia, care a servit la săvârșirea infracțiunii sau care este produsul infracțiunii;
2. Interdicția de a frecventa, pentru o durată de cel mult 1 an, locul unde infracțiunea a fost comisă, cu excepția locului în care minorul își are reședința obișnuită;
3. Interdicția, pe o durată de cel mult 1 an, de a întâlni victimele infracțiunii sau de a intra în relații cu acestea;
4. Interdicția, pe o durată de cel mult 1 an, de a-i întâlni pe coautorii sau complicii la săvârșirea infracțiunii sau de a intra în relații cu aceștia;
5. Obligația de a acorda ajutor sau reparație victimei;
6. Obligația de a urma, pe o durată de cel mult 1 an un stagiu de formare civică, pentru a-i aminti minorului obligația de a respecta legea;

Pedepele privative de libertate. Tribunalul pentru minori și Curtea cu juri pentru minori nu pot pronunța împotriva minorilor care au împlinit 13 ani o pedeapsă privativă de libertate mai mare decât jumătatea pedepsei prevăzute de lege pentru acea infracțiune. Dacă pedeapsa prevăzută de lege este detențiunea pe viață, nu se poate pronunța o pedeapsă cu închisoarea mai mare de 20 de ani (articolul 20-2 din Ordonanța nr. 45-174 din 2 februarie 1945 privind minorii delincvenți).

Dacă minorul a împlinit 16 ani, tribunalul pentru minori și Curtea cu juri pentru minori pot, cu titlu excepțional, ținând seama de circumstanțe și de personalitatea minorului, să nu aplice dispozițiile alineatului precedent. În acest caz, pedeapsa aplicabilă unui minor cu vârsta între 16 și 18 ani poate fi aceeași cu a unui major. Pedeapsa închisorii se execută de către minori într-o secție specializată sau într-un penitenciar specializat pentru minori.

Pedeapsa amenzii. Tribunalul pentru minori și Curtea cu juri pentru minori pot pronunța împotriva minorului care a împlinit 13 ani, pedeapsa amenzii, care nu poate depăși suma de 7 500 de euro (articolul 20-3). Împotriva minorului nu pot fi pronunțate următoarele pedepse: interdicția de a se afla pe teritoriul francez, zile-amendă, interzicerea drepturilor civice, civile și de familie, interzicerea de a exercita o funcție publică sau o activitate profesională (articolul 20-4).

Munca în folosul comunității. Dispozițiile Codului penal referitoare la *munca în folosul comunității* sunt aplicabile minorului cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani.

Munca în folosul comunității trebuie adaptată la particularitățile minorului și trebuie să prezinte un caracter formator sau de natură să favorizeze reinserția socială a acestuia (articolul 20-5). Nici o interdicție, decădere sau incapacitate nu pot fi pronunțate împotriva unui minor (articolul 20-6). Ordonanța privind minorii delincvenți permite aplicarea dispozițiilor Codului penal relative la renunțarea la pedeapsă și amânarea pedepsei minorului cu vârsta cuprinsă între 13 și 18 ani.

Amânarea pronunțării pedepsei sau a măsurii educative poate fi dispusă când tribunalul pentru minori consideră această măsură adecvată, în funcție de personalitatea minorului. Amânarea poate fi dispusă pe o durată de cel mult 6 luni.

II. Codul penal al vechiului imperiu german împarte răspunderea minorilor în trei categorii, din punct de vedere al responsabilității: a) până la vârsta de 12 ani se prezumă în mod absolut lipsa de responsabilitate (este vârsta copilăriei *Kindheit*, art. 65 Cod imperial german). În acest caz, în baza legii speciale din anul 1876, sau a art. 34 din Codul penal, minorul va fi plasat într-o familie, chiar dacă nu va fi judecat. Un element de noutate prezintă paragraful 316 al Codului penal imperial potrivit căruia persoanele însărcinate cu supravegherea acestor minori pot fi făcute responsabile, dacă nu și-au îndeplinit îndatorirea de supraveghere, dar nu pot fi considerați complici, deoarece, în acest caz, nu există infracțiune; b) a doua perioadă, *Jugendliches Alter* sau adolescența, începe de la vârsta de 12 ani și durează până la 18 ani. În această etapă a minorității se examinează responsabilitatea în general, iar apoi se examinează, în particular, dacă infractorul a avut „conștiința actului comis”; c) perioada de după 18 ani, când există o responsabilitate penală deplină.

În actuala legislație germană, minorilor li se aplică dispozițiile Codului penal, și ale Legii privind tribunalul pentru minori din 1953, cu modificările și completările ulterioare [19]. Vârsta răspunderii penale coincide cu vârsta majorității penale, adică 18 ani, dar poate fi coborâtă până la 14 ani în anumite cazuri.

Codul penal prevede lipsa absolută a răspunderii penale pentru minorii care nu au împlinit 14 ani: „Persoana care în momentul săvârșirii faptei nu a împlinit încă vârsta de 14 ani este incapabilă de a comite o faptă cu vinovăție” (art. 19).

Dispozițiile Codului penal se aplică și în cazul faptelor săvârșite de adolescenți și tineri, dacă legea specială pentru minori nu dispune altfel (art. 10).

Răspunderea penală a minorilor care au împlinit 14 ani este relativă. Potrivit legii privind tribunalul pentru minori (art. 3): „un tânăr este responsabil penal dacă în momentul săvârșirii faptei este suficient de matur pentru a discerne gravitatea faptei și pentru a acționa în consecință”. Articolul 1 din Legea menționată definește tinerii ca fiind persoanele care au vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani, în momentul săvârșirii faptei. Prezumția lipsei de răspundere penală a minorilor între 14 și 18 ani, este relativă și poate fi răsturnată, dacă maturitatea acestora o justifică. În cazul în care acești tineri răspund penal, nu li se aplică Codul penal, ci dreptul penal al minorilor, dispoziții prevăzute în legea privind tribunalul pentru minori.

Menționăm că legislația germană prevede și *posibilitatea de a mări vârsta majorității penale până la 21 de ani*. Astfel, tinerii între 18 și 21 de ani răspund penal și sunt judecați ca adulți de către jurisdicțiile penale de drept comun[20]. Totuși, lor li se pot aplica dispozițiile privitoare la minori, dacă în urma unei aprecieri globale a personalității autorului, ținând seama și de condițiile de viață, rezultă că, datorită dezvoltării morale și intelectuale, în momentul săvârșirii faptei, acesta era asemănător unui tânăr. Legea privind tribunalul pentru minori clasifică măsurile aplicabile minorilor în 3 categorii: măsuri educative, măsuri disciplinare și închisoarea, aceasta din urmă constituind singura pedeapsă.

Măsurile educative. Presupun obligația de a se supune anumitor reguli de conduită, privitoare la reședință, la formare profesională, la interdicția de a frecventa anumite persoane și locuri.

Măsurile disciplinare. Aceste măsuri se iau dacă măsurile educative sunt considerate insuficiente. Măsurile disciplinare sunt:

- avertismentul;
- impunerea de obligații (scuze personale adresate victimei, repararea prejudiciilor cauzate, vărsarea unei sume de bani în contul unei organizații de interes general);
- închisoarea specială pentru delincvenții minori (*Jugendarrest*), pedeapsă care nu este considerată sancțiune penală și nu este înscrisă în cazierul judiciar. Această măsură se execută într-o instituție specializată și îmbracă mai multe forme: detenția de week-end (maxim 2 week-end-uri), pe termen scurt (de la 2 la 4 zile) și pe termen lung (1-4 săptămâni).

Pedeapsa închisorii. Pedeapsa închisorii (*Jugendstrafe*) este dispusă când măsurile educative și disciplinare sunt considerate insuficiente, ținând seama de gravitatea infracțiunii săvârșite și de comportamentul făptuitorului. Durata pedepsei, cuprinsă în principiu între 6 luni și 5 ani, poate ajunge la 10 ani dacă legea prevede închisoarea mai mare de 10 pentru infracțiunea săvârșită. Pedeapsa se efectuează în închisorile pentru minori, mai precis în locuri de deținere special amenajate în închisorile pentru adulți.

În practică, această pedeapsă nu este aplicată tinerilor sub 16 ani. Judecătorii pronunță din ce în ce mai des „*dispensa de pedeapsă*”, când durata închisorii nu depășește 2 ani. Această măsură este dispusă în 2 treimi din cazuri și chiar mai des, când pedeapsa închisorii este mai mare de un an[21]. Sancțiunile aplicabile delincvenților minori[22] între 14 și 18 ani și tinerilor între 18 și 21 de ani au ca scop principal educarea făptuitorului. Pentru minori sunt prioritare măsurile educative și disciplinare, și numai în subsidiar închisoarea (în cazul tinerilor), cu posibilitatea suspendării condiționate a executării pedepsei.

Luarea unor măsuri de siguranță în raport cu consecințele care decurg din sancțiune sunt limitate. Regimul special prevăzut pentru minori este aplicabil și tinerilor delincvenți, dacă la data comiterii faptei dezvoltarea personalității acestora era similară unui minor. O dată cu aplicarea măsurilor educative, jude-

cătorul poate impune minorului obligația de a urma anumite forme de asistență educativă, care nu au caracter sancționator, ci preponderent educativ. Spre deosebire de măsurile educative, măsurile disciplinare au o funcție sancționatorie și se aplică atunci când minorul a fost conștient de semnificația și urmările faptei sale.

Măsurile disciplinare includ cauțiunea sau impunerea anumitor condiții (repararea prejudiciului, scuzele adresate victimei, plata unei amenzi, munca în folosul comunității) și detenția, care poate dura de la una la patru săptămâni. Măsurile educative și disciplinare pot fi dispuse simultan.

Închisoarea pentru tineri este singura pedeapsă prevăzută de *Legea privind tribunalul pentru minori*. Închisoarea pentru tineri poate fi dispusă pe o durată cuprinsă între 6 luni și 10 ani. Pedeapsa închisorii se dispune când măsurile educative și disciplinare sunt insuficiente, ținând seama de gravitatea faptei și de necesitățile de reeducare ale delincventului.

Procesul poate înceta la cererea procurorului, cu aprobarea instanței, în conformitate cu prevederile articolului 45, alineat 3 din *Legea privind tribunalul pentru minori*. De asemenea, încetarea procesului poate fi dispusă din oficiu de către instanță, conform articolului 47 din aceeași lege. În plus, procurorul poate decide încetarea procesului fără a mai înainta cauza instanței. Această decizie de încetare a procesului, atunci când este luată sau aprobată de către instanță, poate fi însoțită de anumite condiții sau instrucțiuni adresate făptuitorului. În cazurile de fapte de o gravitate redusă sunt suficiente măsurile educative ori eforturile depuse de infractor pentru acoperirea prejudiciului sau repararea consecințelor infracțiunii. **Sistemul justiției pentru minori în Germania are o trăsătură specială. Conform secțiunii 27 din *Legea privind tribunalul pentru minori*, judecătorul poate constata vinovăția în cursul procesului și dispune un termen de încercare, la sfârșitul căruia va pronunța soluția finală. Dacă la sfârșitul termenului de încercare, rezultă clar din conduita minorului că este necesară aplicarea unei pedepse, judecătorul va pronunța o sentință în acest sens. În caz contrar, verdictul de vinovăție își încetează efectele.**

La baza sistemului justiției pentru minori se află principiul subsidiarității sau al minimei intervenții (*Subsidiaritätsgrundsatz*)^[23]. Aceasta înseamnă că sancțiunile penale vor fi dispuse doar dacă se dovedesc indispensabile. În plus, aceste sancțiuni sunt limitate de principiul proporționalității. Principiul subsidiarității pedepsei este consacrat și din punct de vedere legislativ, prin modificările aduse în anul 1990 Legii privind tribunalul pentru minori.

Sancțiunile care sunt dispuse cu prioritate de către tribunalele pentru minori sunt măsurile educative și disciplinare.

III. În Codul penal **belgian**^[24] din 1867 minoritatea este tratată în art. 72, iar majoratul este stabilit la 16 ani. Secțiunea 77 prevedea interdicția ca pedeapsa cu moartea să fie aplicată minorului sub 18 ani, aceasta fiind înlocuită cu munca silnică pe viață. Așadar, judecătorul îl putea achita pe minor dacă constata că

acesta a lucrat fără discernământ. Dacă se constata discernământul, minorul care a împlinit 16 ani putea fi pedepsit, dar mult mai blând decât majorul. În cazul în care minorul era achitat de judecător pe baza lipsei discernământului, dar se aprecia că acesta prezintă totuși un pericol pentru societate, acesta putea fi internat într-o instituție specializată, dar numai până la împlinirea vârstei de 21 de ani. Potrivit lui Nypels[25], prin discernământ, legiuitorul belgian a înțeles că „prevenitul a înțeles gravitatea (*la portée*) răului cauzat, ilegalitatea actului îndeplinit și că faptul era pedepsit”. Observăm că discernământul era piatra de temelie a sistemului penal belgian, fapt care a condus la multiple controverse în doctrina timpului. S-a pus întrebarea dacă minorul acționa doar sub imperiul liberului arbitru sau dacă nu, care erau condițiile pentru imputabilitatea morală în dreptul penal. Curtea de Casație din Belgia, mai târziu, printr-o decizie[26], a decis că în plus față de voința liberă există și o inteligență în actul criminal („la pleine intelligence de la criminalité d’el acte”). Potrivit opiniei exprimate de Curtea de Casație, se vor aplica două filtre, cel al imputabilității și cel al discernământului. După adoptarea Codului penal, în anul 1891 și în anul 1892 au fost adoptate două legi speciale, aplicabile minorilor. Prima privea vagabondajul și cerșetoria iar a doua situația juridică a minorului. Cea de-a doua lege stabilea o serie de principii aplicabile minorilor infractori, astfel: închisoarea era excepția (*per a contrario*, se acorda o importanță deosebită achitării minorului cu punerea acestuia la dispoziția Guvernului, pentru a fi internat într-o unitate specială, până la vârsta de 21 de ani); asistența morală a minorului din partea autorităților, prin stabilirea sancțiunilor care îi puteau fi aplicate (în caz excepțional închisoarea, admonestarea și trimiterea în cadrul familiei sau plasarea într-o instituție specială, aparținând Guvernului).

Cadrul normativ actual aplicabil minorilor în **legislația belgiană actuală** însoțită de obligația de a frecventa o instituție de învățământ și cursurile unui centru de orientare educativă, **legea din 8 aprilie 1965**.

În dreptul penal belgian, majoratul penal este actualmente fixat la 18 ani, sub această vârstă minorii neputând să fie, ca regulă generală, condamnați la o pedeapsă. Principiul iresponsabilității penale și prezumția de absență a discernământului nu sunt prevăzute într-un text de lege, art. 36 alin. (4) din Legea din 8 aprilie 1965 cu privire la protecția tineretului precizând doar că „Tribunalul tineretului este competent cu cererile Ministerului Public referitoare la persoanele urmărite pentru o faptă calificată ca infracțiune, comisă înainte de 18 ani împliniți”, iar art. 37&1 dispune că „tribunalul tinerilor poate ordona față de persoanele care îi sunt deferite, măsuri de pază, de prezervare și de educație” [27].

Una dintre caracteristicile modelului belgian cu privire la minorul delincvent este pragmatismul acestuia, întemeiat pe teoria apărării sociale, antrenarea răspunderii penale pentru minori fiind posibilă doar în situații de excepție [28].

Expresia „*faptă calificată ca infracțiune*” prevăzută în art. 36 alin. (4) din Legea din 8 aprilie 1965 este interpretată în doctrină ca o prezumție de absență a discernământului, temelia întregului model protecționist belgian în materia

minorității. Drept urmare, orice faptă comisă de un minor va fi considerată ca nefiind imputabilă acestuia din punct de vedere moral și drept urmare o astfel de faptă nu constituie o infracțiune pentru care minorul să fie pedepsit; din acest motiv, legiuitorul folosește expresia generică de „faptă calificată infracțiune” fără a face distincție între crime, delictе și contravenții, fiindcă clasificarea tripartită a infracțiunilor se bazează pe clasificarea tripartită a pedepselor, în funcție de această clasificare urmând să se determine și judecătorul competent, pe când în cazul minorilor, competența revine întotdeauna jurisdicției speciale, respectiv tribunalului tineretului.

Principiul potrivit căruia minorul nu poate comite o infracțiune a fost întotdeauna admis în dreptul belgian, în funcție de speța concretă, Legea din 8 aprilie 1965 prevăzând că este întotdeauna posibil ca ministerul public să trimită pe minor tribunalului tineretului mai degrabă, în funcție de starea de pericol în care se află acesta decât în funcție de fapta calificată infracțiune pe care el a comis-o. Din acest motiv, legea belgiană nu prevede un prag minim de vârstă de la care minorul să răspundă pentru „fapta calificată ca infracțiune”, existând situații în care minori în vârstă de 8 și 9 ani au fost urmăriți și deferiți tribunalului tineretului pentru că au săvârșit o faptă care avut drept consecință moartea unui om.

Legea din 8 aprilie 1965 prevede posibilitatea aplicării pentru minori a următoarelor măsuri, aceste măsuri încetând de drept la data împlinirii vârstei de 18 ani.

- plasarea într-o familie de primire, sub supravegherea comitetului de protecție a tinerilor;

- plasarea într-un centru specializat.

De asemenea, același act normativ prevede că instanța poate aplica minorilor, în mod cumulativ, următoarele măsuri:

1. muștrarea, cu excepția celor care au împlinit 18 ani, și să îi lase în continuare în familiile de primire, atrăgându-le atenția ca pe viitor să îi supravegheze mai bine;

2. să dispună supravegherea lor de către serviciul social competent;

3. să dispună înscrierea într-un program educativ;

4. să le impună efectuarea unei prestații educative sau de interes general, în raport cu vârsta și capacitățile lor, de cel mult 150 de ore, organizat de un serviciu specializat sau de o persoană fizică specializată;

5. să îi oblige să urmeze un tratament medical, pe lângă un serviciu psihologic sau psihiatric sau pe lângă un serviciu specializat în domeniul alcoolismului sau toxicomaniei;

6. să îi încredințeze unei persoane juridice, în scopul formării sau participării la o activitate organizată;

7. să îi plaseze într-o instituție, în scopul tratării, educării, instruirii sau formării profesionale;

8. să îi încredințeze unei instituții comunitare publice pentru protecția tinerilor, în regim închis;

Judecătorul sau serviciul social competent vizitează persoana, dacă plasamentul depășește 15 zile.

9. să îi plaseze într-o unitate spitalicească;

10. să îi plaseze într-un centru specializat în alcoolism, toxicomanie sau alte adicții, dacă un raport medical atestă că integritatea fizică sau psihică a minorului nu poate fi protejată altfel ;

11. să îi plaseze într-un centru specializat de psihiatrie dacă există un raport medical care atestă că suferă de tulburări mintale ce îi afectează în mod grav capacitatea de-și controla actele.

Legea din 13 iunie 2006 de modificare a legislației privind protecția tinerilor și tratamentul minorilor care au săvârșit o infracțiune prevede că instanța le poate impune minorilor care au împlinit 12 ani, respectarea uneia sau mai multor *obligatii*:

1. să frecventeze o unitate de învățământ;

2. să îndeplinească o prestație educativă și de interes general, de cel mult 150 de ore, sub supravegherea unui serviciu specializat sau a unei persoane fizice;

3. să efectueze o muncă remunerată, de cel mult 150 de ore, în scopul indemnizării victimei, dacă a împlinit 16 ani;

4. să urmeze directivele unui centru de orientare educativă sau de sănătate psihică;

5. să participe la module de formare sau de conștientizare a consecințelor faptelor săvârșite asupra victimelor;

6. să participe la una sau mai multe activități sportive, sociale sau culturale;

7. să nu frecventeze anumite persoane sau locuri, ce au un anumit raport cu infracțiunea comisă;

8. să nu desfășoare una sau mai multe activități determinate;

9. interdicția de a ieși;

10. să respecte alte condiții sau interdicții determinate.

Instanța poate încredința controlul asupra respectării acestor măsuri unui serviciu de poliție.

Pedeapsa închisorii

Dacă minorul a împlinit 16 ani și tribunalul pentru minori consideră insuficientă luarea unei măsuri educative sau dacă minorul are un comportament ce prezintă pericol social, împotriva lui se poate pronunța o pedeapsă cu închisoarea, care se execută într-un regim special.

IV. Codul penal spaniol din anul 1926 fixa majoratul la 15 ani, între 15 și 18 ani instituindu-se o circumstanță atenuantă specială. Ulterior, a fost adoptat un act normativ din anul 1948 prin care erau avuți în vedere minorii până la 16 ani (și care a fost declarat neconstituțional de către Curtea Constituțională). În conformitate cu abordarea pozitivistă-corecțională[29], vechiul sistem juridic spaniel (sistemul “de tutelă”) avea ca premiză faptul că infracționalitatea în rândul

minorilor presupunea în mod necesar intervenția publică în vederea reabilitării sociale a acestor persoane.

Sancțiunile penale nu trebuiau să fie deosebit de represive, ci corecționale și reeducative, având și un pronunțat caracter preventive, extins și asupra posibililor infractori minori (cei neglijanți sau în pericol). Teoretic, acest sistem doar intenționa a proteja, a îmbunătăți realitatea socială și a oferi ajutor. În acest fel, chiar dacă sancțiunile care implicau privarea de libertate au fost frecvent dispuse, instanțele nu se constituiau cu judecători specializați pentru infracțiuni comise de minori iar garanțiile judiciare nu puteau fi asigurate corespunzător. Astfel, prin Legea din 1948 era arătat în mod clar faptul că minorii, deși erau judecați de instanțele tutelare, nu beneficiau de proceduri speciale pe parcursul procesului penal. La individualizarea pedepsei erau luate în considerare doar natura faptelor penale și circumstanțele personale în care se aflau minorii. Audierile nu erau publice iar avocatul, deși prezent, nu putea interveni.

În anul 1996 s-a realizat o delimitare între cele două componente ale sistemului juridic aplicabil minorilor (o componentă socială, protecționistă, prin care se viza reintegrarea socială a minorilor și o a doua componentă prin care se realiza coerciția statală). Astfel, conform Legii privind protecția minorilor, a fost instituită responsabilitatea serviciilor sociale (în particular, a Comunităților Autonome[30]) și a judecătorilor.

Prin Legea nr. 4/1992, a fost stabilită vârsta minimă (12 ani) care să permită intervenția autorităților judiciare pentru infracțiuni comise de minori sub 16 ani. De asemenea, a fost introdus „provizoriu” un sistem „hibrid” prin care au fost reglementate forme diverse de reacție social-penală având drept scop ocrotirea dar și reeducarea minorilor, având la bază principiul acțiunii în „cel mai bun interes al minorului”[31], urmărindu-se integrarea în societate a acestuia și nu pedepsirea prin aplicarea represiunii penale. Noile proceduri instituite erau conforme cu prevederile constituționale. În cazul săvârșirii de infracțiuni cu un grad mic de pericol social, minorii erau dați, direct sau în urma unui avertisment, serviciilor sociale. Prin Legea nr. 4/1992 s-a reglementat instituirea unei comisii tehnice consultative, formată dintr-un psiholog, un asistent social și un educator, aflată la dispoziția procurorilor și judecătorilor[32], având „rolul esențial”[33] de a facilita organelor judiciare luarea unei decizii cu privire la educarea minorului și la reintegrarea sa socială, prin redactarea unui raport asupra situației psihologice și pedagogice a minorului și a mediului familial. Noile măsuri erau reglementate pentru o aplicare provizorie pentru maxim doi ani. Cu toate acestea, sistemul judiciar nu era scutit de critici[34] și nu era eficient în angajarea răspunderii penale a minorului pentru fapta prevăzută de legea penală săvârșită[35].

În anul 1995 un nou Cod penal a fost adoptat în Spania. Prin prevederile acestui nou Cod penal limita de vârstă pentru angajarea răspunderii penale a fost ridicată de la 16 la 18 ani, fiind reglementată expres, în articolul 19, răspunderea penală a minorilor ca regulă derogatorie de la dreptul comun. Sistemul introdus în

1992 a rămas provizoriu în vigoare până la aprobarea unei noi legi speciale care reglementa răspunderea penală a minorilor.

În concordanță cu prevederile art. 19 al noului Cod penal, prin Legea nr. 5/2000 (Monitorul Oficial al Statului, 13 ianuarie 2000) a fost introdus noul sistem spaniol al răspunderii penale a minorilor, în care este prioritar scopul educării și resocializării minorilor și nu cel al apărării sociale caracteristic dreptului penal, subliniindu-se astfel caracterul derogator al acestor norme[36]. Legea a intrat în vigoare un an mai târziu (ianuarie 2001) după multiple modificări, cea mai criticată[37] privind sancțiunile penale aplicate minorilor care săvârșesc infracțiuni cu grad sporit de pericol social, în special acte de terorism (Legea nr. 7/2000).

Legea organică privind răspunderea penală a minorilor din 12 ianuarie 2000 prevede *lipsa absolută a răspunderii penale* pentru minorii care nu au împlinit 14 ani și *lipsa relativă a răspunderii penale* pentru minorii cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani.

Dintre minori, se diferențiază, două categorii, de la 14 la 16 ani și de la 16 la 18 ani. Pentru minorii care au împlinit 16 ani, legea prevede o agravare în cazul săvârșirii de infracțiuni cu violență, intimidare sau punerea în pericol a persoanei.

Legea organică privind răspunderea penală a minorilor se aplică și *persoanelor majore cu vârsta cuprinsă între 18 și 21 de ani*, care au săvârșit infracțiuni, când judecătorul de instrucție constată îndeplinirea următoarelor *condiții*:

- s-a comis un delict sau o infracțiune mai puțin gravă, fără folosirea violenței sau a intimidării asupra unei persoane, fără punerea în pericol grav a vieții sau integrității fizice a persoanelor.
- nu există o condamnare pentru infracțiuni săvârșite după împlinirea vârstei de 18 ani; nu se va ține seama de condamnările anterioare pentru infracțiunile săvârșite din culpă.
- circumstanțele personale ale delincventului și gradul său de maturitate să recomande aplicarea acestei legi.

Atingerea vârstei majoratului nu pune capăt executării măsurii impuse.

Executarea măsurii se consideră încheiată când scopurile acesteia sunt atinse; dar internarea în regim închis dispusă până la împlinirea vârstei de 21 de ani va fi executată în penitenciar, în principal; aceeași regulă va fi aplicată dacă persoana va împlini 18 ani în regim închis și comportamentul său nu este conform obiectivelor propuse prin sentință ori dacă, înainte de începerea executării, cel condamnat a executat în totul sau în parte o altă sentință de condamnare cu executare sau măsura internării într-un penitenciar (art. 14). Pe de altă parte, dacă, în timpul executării măsurii, o persoană de 18 ani este pedepsită conform codului penal și simultan executarea pedepsei și a măsurii nu sunt posibile, se va acorda prioritate pedepsei; executarea pedepsei va absorbi măsurile dispuse, cu excepția măsurilor de internare și încarcerare; în acest caz, dacă judecătorul pentru minori dispune executarea măsurii, aceasta va fi executată în penitenciar și va fi însoțită de sentința executării încarcerării.

Minorului care nu a împlinit vârsta de 14 ani i se vor aplica prevederile privind protecția minorului din Codul penal și din Legea organică privind răspunderea penală a minorului. În consecință, art. 3 din Legea nr. 5/2000 prevede ca procurorul să trimită materialul de urmărire penală autorității competente în materia protecției minorilor, pentru ca aceasta să poată promova adoptarea acelor măsuri de protecție subsumate beneficiului minorului[38]. Fiecare autoritate publică competentă în materia protecției copiilor este obligată legal să intervină direct, imediat și efectiv în orice situație de risc sau pericol asupra condiției minorului, adoptând toate măsurile necesare și potrivite scopului educativ și interdisciplinar (art. 14 din Legea nr. 1/1996). În cazurile serioase de risc asupra dezvoltării personale și sociale a minorului, separarea de familie poate fi cerută pentru a elimina influențele care provin din mediul familial. Dacă părinții eșuează în îndeplinirea propriilor sarcini de protecție, privându-l pe minor de asistența morală și materială necesară, autoritatea competentă trebuie să își asume direct și automat responsabilitatea tutelei asupra minorului, și să adopte toate măsurile necesare pentru a-i garanta protecția (art. 172.1 Cod civil). În orice caz, intervenția trebuie să fie întotdeauna comunicată reprezentantului legal al minorului și dusă la îndeplinire conform tuturor competențelor autorităților și sub controlul procurorului și al judecătorului civil. Procurorul trebuie să fie informat cu privire la orice decizie administrativă și trebuie să verifice la fiecare 6 luni situația minorului și să propună judecătorului adoptarea oricărei măsuri necesare protecției minorului. Judecătorii civili și de familie sunt autoritățile desemnate să adopte orice fel de măsuri preventive (art. 158 Cod civil) și să atace cu apel orice decizie administrativă.

Prin Legea nr. 8/2006 (Monitorul Oficial al Statului din 5 decembrie 2006) a fost introdusă o nouă reglementare:

- asigurarea proporționalității între sancțiunile penale aplicate și gradul de pericol social al faptei săvârșite prin dispunerea executării măsurii educative a internării într-un centru de reeducare în regim închis, similar pedepselor privative de libertate, în cazul infracțiunilor grave precum și transferul minorilor într-un penitenciar la împlinirea vârstei de 18 ani.

- introducerea unor măsuri suplimentare, cum ar fi interzicerea de a intra în contact cu victima, rudele victimei, ori alte persoane, și

- recunoașterea și garantarea drepturilor victimei.

Aceasta reformă a intrat în vigoare în februarie 2007.

Majoritatea modificărilor introduse în 1992 au fost implementate prin Legea nr. 5/2000, o lege cuprinzătoare reglementând ambele aspecte: penale și de procedură penală, prin măsuri concrete de angajare și tragere la răspundere penală (și civilă) a minorilor care săvârșesc una dintre faptele prevăzute de legea penală pentru adulți.

Legea nr. 5/2000 reglementează prin urmare aspecte de drept penal, procedural penal și execuțional penal aplicate minorilor infractori, sub forma unui sistem distinct, integrat în justiția penală. Principalele reglementări ale noului sistem sunt următoarele[39]:

a) răspunderea penală a minorului: corelat cu art. 19 al Codului penal, noul model are scopul să reducă influența noțiunilor de protecție și paternalism și admite clar „răspunderea penală” a minorilor. Astfel, Legea nr. 5/2000 reglementează răspunderea penală obiectivă *sui generis*[40], distingând între condițiile angajării răspunderii penale și consecințele corelative. Condițiile angajării răspunderii penale, într-un sens formal, sunt guvernate de reguli similare celor ale răspunderii penale ale adulților; în fapt, condițiile răspunderii penale a minorilor nu sunt diferite de cele ale adulților: săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală și absența oricăror posibile cauze de înlăturare a răspunderii penale prevăzute de Codul penal (art. 5.1).

b) un model mixt: răspunderea penală și reeducarea: în lumina reglementărilor din 1992, noul model nu are caracter exclusiv represiv, ci unul mixt, în concordanță cu prevederile Convenției privind drepturile copilului. Angajarea răspunderii penale constituie numai prima etapă a reacției sociale având drept scop reeducarea și resocializarea minorilor. Principalele diferențieri față de sistemul răspunderii penale a adulților se referă la consecințele angajării răspunderii, care în cazul minorilor reprezintă sancțiuni penale în majoritatea lor, fără caracterul represiv al pedepselor, măsuri educative, pragmatic aservite scopului sistemului mixt. Astfel, deși aceleași, principiile generale de drept penal și procesual penal se vor aplica diferit minorilor dobândind o interpretare teleologică[41]. Faptele prevăzute de legea penală săvârșite de minori nu sunt urmate de pedepse, ci de măsuri subordonate altor criterii de aplicare și executare. Scopul educativ special al reacției sociale determină diferențe de procedură judiciară, participarea comisiei tehnice consultative, precum și specializarea organelor judiciare ce participă la procesul penal (a 4-a dispoziție finală).

c) scopul derogărilor de la dreptul comun este de a acționa în beneficiul minorului.

În concordanță cu prevederile Convenției asupra drepturilor copilului, în Legea nr. 5/2000 se fac trimiteri frecvente la „interesul superior al minorului” sau la „cel mai bun interes al minorului” ca principii coordonatoare ale oricărei acțiuni statale asupra minorului; în fapt, fiecare participant la procesul penal trebuie să aibă în vedere interesul minorului la adoptarea oricărei decizii și în particular, la dispunerea măsurilor procesuale în cazul concret (art. 7.3). Pentru a înlesni acțiunea în interesul minorului Legea nr. 5/2000 a dat posibilitatea procurorului de a nu dispune începerea urmăririi penale, în anumite cazuri (art. 18 și 19) spre deosebire de cazul persoanelor adulte când procurorul este obligat să înceapă urmărirea penală în cazul săvârșirii de infracțiuni.

Procedurile penale introduse de Legea nr. 5/2000 sunt în concordanță cu reglementările din 1992 dar sunt mult mai amănunțite (art. 16-42) și completate cu prevederi generale care au rolul de a spori caracterul operativ al tragerii la răspundere penală (T.III, B.IV din Codul de procedură penală).

Procesul se desfășoară sub autoritatea unui magistrat specializat competent teritorial, judecătorul pentru minori de la locul săvârșirii faptelor (art. 2.3); dacă faptele au fost comise în mai multe locuri, se va lua în considerare locul domiciliului minorului (art. 20.3). În principal, noua procedură consacră prezumpția de nevinovăție, dreptul la apărare, dreptul la căile de atac precum și toate celelalte garanții procesuale fundamentale asigurate adulților. Particularitățile procesului penal al minorilor sunt următoarele:

a) specializarea tuturor organelor judiciare și consultative care participă la procesul penal (judecător, procuror, apărător și comisia tehnică);

b) preeminența și complexitatea rolului procurorului (vezi mai jos);

c) flexibilitatea deciziilor (pot fi revizuite, suspendate etc., în orice fază a procesului penal) și diverse oportunități pentru minorii infractori;

d) implementarea principiului acuzatorial într-o mai mare măsură decât în cazul adulților; conform art. 8 judecătorul nu poate impune o altă măsură restrictivă asupra drepturilor minorului, sau pentru mai mult timp, decât cea cerută de către procuror; dacă judecătorul consideră totuși că măsurile cerute nu sunt suficiente, va proceda conform art. 37¹;

e) participarea victimelor; Regimul participării victimelor în procesele penale desfășurate cu privire la infractori minori a fost recent modificat cu scopul de a extinde prevederile anterioare. Conform fostului art. 25 din Legea nr. 5/2000, victimelor nu le este permis să participe ca părți civile în procesul penal. Bineînțeles că persoanele vătămate puteau face plângere, dar se declanșa numai latura penală a procesului penal, acțiunea civilă nefiind accesorie acțiunii penale. În timpul procesului, numai în anumite condiții despăgubirea victimelor era posibilă într-o manieră limitată; acestea puteau exercita acțiunea civilă separată privitor la răspunderea civilă, prezentând pretențiile civile judecătorului, conform art. 61-64.

Art. 25 a fost modificat prin Legea nr. 15/2003. Aceasta, în urma criticilor datorate excluderii victimelor din procesul penal împotriva minorilor, ca părți civile – chiar calificate ca neconstituționale – permite, în prezent, constituirea victimelor ca părți civile în procesul penal. Pe de altă parte, art. 3, așa cum a fost modificat prin Legea nr. 8/2006, garantează recunoașterea celor mai importante drepturi ale victimelor: asistența juridică, dreptul de a ridica pretenții privind repararea prejudiciului prin constituirea ca parte civilă în procesul penal, participarea și informarea cu privire la principalele decizii adoptate, chiar dacă acestea nu iau parte la proceduri. Procesul penal este de asemenea caracterizat de celeritate și de diferențierea între soluționarea aspectelor specifice laturii penale, respectiv rezolvarea acțiunii civile^[42].

Prin Legea nr. 7/2000, adoptată înainte ca Legea nr. 5/2000 să intre în vigoare, au fost introduse totuși câteva restricții principiilor generale ce guvernează sistemul justiției pentru minori în cazul infracțiunii de terorism. Aceste restricții au fost confirmate prin Legea nr. 8/2006. Lăsând deoparte creșterile relevante ale măsurilor privative de libertate în cazul terorismului, în concordanță cu noul art. 10, judecarea actelor de terorism este de competența judecătorului pentru minori, în Audiența Națională, Madrid (art. 2.4). Îmbinarea procedurilor nu este permisă, iar măsurile dispuse trebuie executate cu prioritate față de oricare alte măsuri.

Art. 19 al noului Cod penal din 1995 a stabilit ca limită pentru aplicarea deplină a prevederilor Codului Penal vârsta de 18 ani. Simultan, s-a început elaborarea unei noi legi penale privind răspunderea penală a minorilor în Spania, suspendându-se aplicarea noului prag până la intrarea în vigoare a acestui nou sistem. Conform vechiului Cod penal, 16 ani era pragul absolut de vârstă al răspunderii penale. Persoanele sub 16 ani care comiteau fapte penale nu erau responsabile penal; în fapt, ei beneficiau de o cauză a înlăturării răspunderii penale (vechiul art. 8.2 din Codul penal). Ei erau, totuși, trimiși instanțelor pentru minori (la Tribunalele Tutelare, până în 1991) iar măsurile dispuse erau calificate ca sancțiuni nepenale. Totuși, ulterior adoptării Legii nr. 4/1992, minorii sub 12 ani nu erau trimiși instanțelor pentru minori; ei erau puși direct sub supravegherea serviciilor sociale. În prezent, cadrul legal este modificat. Mai întâi, pragul de vârstă a fost ridicat, iar după ultima reformă, jurisdicția pentru minori examinează doar faptele comise de persoanele cu vârste între 14 și 18 ani. Mai mult, vârsta de 18 ani nu mai poate fi considerată ca fiind pragul absolut de vârstă pentru răspunderea penală; atâta timp cât noul sistem este un sistem de „răspundere penală”.

Astfel, persoanele sub 18 ani pot fi de asemenea trase la răspundere, dacă săvârșesc fapte prevăzute de legea penală. Conform noului sistem, minorii sub 14 ani sunt singurii care nu pot răspunde penal (art. 4); minoritatea vârstei (18) doar previne aplicarea Codului penal pentru adulți. Minorii sub 18 ani (dar care au împlinit 14 ani) pot fi trași la răspundere, având capacitate penală; într-adevăr, pentru a fi declarați responsabili, minorii trebuie să fi comis fapta cu vinovăție și nici o cauză de neimputabilitate sau fapt scuzabil nu trebuie să intervină. Prin urmare, prin Legea nr. 5/2000 a fost redusă până la 14 ani limita de vârstă pentru răspunderea penală, între 14 și 18 procedura penală și sistemul de executare având reglementări speciale privind răspunderea. Jurisdicția minorilor își extinde competența asupra minorilor între 14 și 18 ani, reglementarea fiind distinctă de cea pentru adulți : minorii cu vârste între 16 și 18 ani pot fi supuși unei represiuni penale mult mai severe decât minorii cu vârste cuprinse între 14 și 16 ani, mai ales în cazul săvârșirii de fapte penale cu grad ridicat de pericol social (art. 10). Câteodată, determinarea vârstei unei persoane poate fi dificilă. Din acest motiv, dacă există îndoieli cu privire la vârsta minorului și organul de poliție nu are suficiente elemente pentru a o determina, decizia asupra acestei probleme va fi

adoptată de un judecător ordinar conform regulilor generale stabilite de Codul de procedură penală (art. 2.9 din Decretul regal nr. 1774/2004). Atingerea vârstei majoratului nu pune capăt executării măsurii impuse. Executarea măsurii se consideră încheiată când scopurile acesteia sunt atinse; dar internarea în regim închis dispusă până la împlinirea vârstei de 21 de ani va fi executată în penitenciar, în principal; aceeași regulă va fi aplicată dacă persoana va împlini 18 ani în regim închis și comportamentul său nu este conform obiectivelor propuse prin sentință ori dacă, înainte de începerea executării, cel condamnat a executat în totul sau în parte o altă sentință de condamnare cu executare sau măsura internării într-un penitenciar (art. 14).

Pe de altă parte, dacă, în timpul executării măsurii, o persoană de 18 ani este pedepsită conform codului penal și simultan executarea pedepsei și a măsurii nu sunt posibile, se va acorda prioritate pedepsei; executarea pedepsei va absorbi măsurile dispuse, cu excepția măsurilor de internare și încarcerare; în acest caz, dacă judecătorul pentru minori dispune executarea măsurii, aceasta va fi executată în penitenciar și va fi însoțită de sentința executării încarcerării (art. 47.7).

Două tipuri de proceduri penale sunt reglementate prin Legea nr. 5/2000: procedurile declarative și procedurile executive. Procedura declarativă este divizată în două faze: urmărirea penală (instrumentarea) și faza judecătii (audierea). Urmărirea penală și punerea în executare a hotărârii sunt astfel, separate și ambele au o fază intermediară: prezentarea în fața judecătorului. În scopul de a garanta principiul independenței judiciare, urmărirea penală este efectuată de procuror. Acesta este abilitat să înceapă urmărirea penală (art. 16) și să dispună trimiterea în judecată (art. 30.1). Mai mult, procurorul efectuează urmărirea penală, supraveghează acțiunile poliției judiciare și dispune asupra oportunității unor măsuri procesuale solicitate de apărătorul minorului ori de partea vătămată. Procurorul trebuie să asigure apărătorului minorului (și celorlalți participanți la proces) acces liber la materialul de urmărire penală, la solicitarea acestuia (art. 23.2), cu excepția cazului în care judecătorul declară secretă urmărirea penală; în acest caz apărătorul minorului va consulta dosarul la final pentru a-și pregăti apărarea. Părțile vătămate au de asemenea dreptul să aibă acces la dosar (art. 25). Oricum, în această fază procesuală, ca și în oricare alta, numai judecătorul, are dreptul să dispună, motivat (art. 23.3 și art. 26.3), restrângerea drepturilor fundamentale ale minorului. De îndată ce faza urmăririi penale este încheiată, dosarul este trimis judecătorului pentru minori. După ascultarea apărătorului minorului (și a persoanei responsabile civilmente), și dacă nu există nici un impediment pentru părți (art. 32), judecătorul decide deschiderea fazei de judecată sau nu (art. 33).

Conform legii privind răspunderea penală a minorilor, măsurile care pot fi aplicate **oricărui minor** care a comis o faptă penală sunt:

– *Internarea în regim închis* – persoanele supuse acestei măsuri vor fi internate într-un centru unde vor desfășura activități educative, de formare profesională, de petrecere a timpului liber, lucrative.

- *Internarea în regim semideschis* – minorii supuși acestei măsuri vor internate într-un centru dar vor desfășura activități educative, lucrative și de petrecere a timpului liber în afara acestuia.

- *Internarea în regim deschis* – persoanele supuse acestei măsuri vor finaliza toate activitățile cuprinse în proiectul educațional și vor beneficia de toate serviciile cuprinse în mediul centrului, fiind internați obișnuiți ai acestuia, în concordanță cu programa și regulamentul intern al centrului.

- *Internare terapeutică* – în centrele de acest tip se va acorda o educație specială și individualizată minorilor delincvenți care suferă de anomalii sau schimbări psihice ori prezintă un stadiu de dependență de băuturi alcoolice, droguri sau substanțe psihotrope ori modificări la nivelul percepției realităților. Această măsură se poate aplica singură sau în completarea altei măsuri prevăzute în articolul legii. În situația în care minorul refuză o astfel de măsură, judecătorul de minori îi va aplica acestuia o altă măsură adecvată circumstanțelor sale.

- *Tratament ambulatoriu* – persoanele contra cărora s-a dispus această măsură vor trebui să meargă în centrul desemnat la intervalele de timp stabilite pentru a primi tratamentul adecvat anomaliei sau alterației psihice de care suferă, tratament adecvat pentru dependența de băuturi alcoolice sau substanțe psihotrope.

Această măsură se poate aplica singură sau în completare cu altă măsură prevăzută în articolul legii. Dacă cel care a primit o astfel de măsură o respinge, judecătorul de minori va trebui să aplice o altă măsură adecvată circumstanțelor minorului.

- *Asistență într-un centru de zi* – minorii supuși unei astfel de măsuri vor locui la domiciliul lor și vor merge într-un centru complet integrat în comunitate, unde vor desfășura activități de sprijin, activități educative, lucrative și de petrecere a timpului liber.

- *Prezență la sfârșit de săptămână* – minorii împotriva cărora s-a dispus o astfel de măsură vor rămâne în centru de vineri seara până duminică noaptea pe perioada unui număr de maxim 36 de ore, cu excepția orelor, desemnate de judecător, pe care trebuie să le dedice temelor.

- *Libertatea supravegheată* – prin această măsură se urmărește activitatea minorului delincvent precum și asistența acestuia la școală, la centrul de formare profesională sau la locul de muncă, potrivit situației, oferindu-se ajutor pentru eliminarea factorilor care au dus la comiterea infracțiunii. Această măsură obligă, de asemenea, minorul să urmeze modelele socio-educative stabilite de entitatea publică responsabilă sau de profesionistul desemnat cu supravegherea minorului infractor, în acord cu cele aprobate de judecătorul pentru minori. Persoana supusă acestei măsuri va fi, de asemenea, obligată să se prezinte la întâlnirile și interviurile stabilite de profesioniști precum și să respecte regulile de conduită impuse de judecător, care pot fi una sau mai multe din următoarele:

a. Obligația de a asista cu regularitate în centrul de învățământ corespunzător, dacă cel obligat se află în perioada de școlarizare obligatorie și de a explica în fața

judecătorului eventualele absențe, aducând o motivație și spunând de câte ori s-a recurs la acestea.

b. Obligația de a se supune unor programe de formare culturală, educativă, profesională, lucrativă, de educație sexuală, de educație vitală sau altele.

c. Interdicția de a frecventa anumite locuri, unități sau spectacole.

d. Interdicția de a lipsi de la domiciliu fără o autorizație judiciară.

e. Obligația de a locui într-un loc determinat.

f. Obligația de a se prezenta personal în fața judecătorului de minori sau a profesionistului desemnat de acesta, pentru a aduce informații despre activitățile desfășurate și pentru a le justifica.

g. Orice alte obligații pe care judecătorul cazului sau instanța Ministerului Fiscal o va considera necesară pentru reinserția socială a celui acuzat, atât timp cât aceste obligații nu vor atenta la demnitatea acestuia ca persoană.

– *Conviețuirea cu altă persoană, cu familia sau un grup educativ* – minorul care a primit această măsură trebuie să conviețuiască, pe durata de timp stabilită de judecător, cu altă persoană, cu o altă familie diferită de a sa sau cu un grup educativ, atent selecționat pentru a orienta minorul în procesul său de socializare.

– *Prestații în beneficiul comunității* – minorul care a fost supus unei astfel de măsuri nu o va îndeplini dacă nu-și va da acordul pentru a desfășura activități neremunerate cerute în interesul societății sau al persoanelor sărace. Se vor realiza doar prestațiile care vor trebui să acopere prejudiciul adus prin comiterea infracțiunii.

– *Realizarea de teme socio-educative* – persoana supusă acestei măsuri va trebui să realizeze, fără internare sau libertate supravegheată, activități specifice cu conținut educativ, destinate facilitării dezvoltării competențelor sale sociale.

– *Admonestarea* – această măsură va consta în represiunea minorului realizată de către judecător cu scopul de a-l face să înțeleagă gravitatea faptelor comise și a consecințelor acestora sau a celor pe care le-ar fi putut avea, îndemnând minorul ca pe viitor să nu mai comită astfel de fapte.

– *Deposedarea de permisul de conducere al ciclomotoarelor sau a vehiculelor sau de dreptul de a-l obține ori de licențele administrative pentru vânătoare sau pentru folosirea oricărei arme* – această măsură se va impune când delictul a fost comis folosind un ciclomotor, un vehicul, o armă.

– *Descalificare absolută* – în conformitate cu dispozițiile adiționale ale legii, măsura descalificării absolute produce privarea definitivă de toate onorurile, slujbele și sarcinile publice la care a recurs, deși erau electiv; precum și incapacitatea pentru a obține pe viitor astfel de onoruri, sarcini sau slujbe publice sau de a fi ales pentru o sarcină publică pe timpul măsurii. Măsurile de internare se vor desfășura în două etape: într-o primă fază vor fi executate în centrul corespondent, iar în a doua etapă se vor desfășura în regim de libertate supravegheată în funcție de perioada și modalitatea aleasă de judecător. Durata fiecărei etape va fi menționată de către judecător în sentință.

Minorii în regim deschis sau semi-deschis pot beneficia în mod obișnuit de permisiu începând de la 30 de zile (regim deschis) până la 20 de zile (regim semi-deschis) în fiecare semestru (fiecare permisie neputând depăși 15 zile). Chiar și minorii din regimul închis vor putea beneficia de aceste permisiu după ce au ispășit o treime din durata internării, conform evoluției personale și procesului social de reintegrare; în acest caz, fiecare permisie nu va depăși 4 zile, durata totală pe an fiind fixată la 12 zile, iar judecătorul pentru minori competent trebuie să își dea acordul (art. 25 din Decretul regal nr. 1774/2004). Pe de altă parte, minorii în regim deschis pot părăsi stabilimentul în mod obișnuit în fiecare week-end de vineri de la ora 4 p.m. până duminică la ora 8 p.m. (cu adăugarea a 24 de ore, dacă vineri și luni sunt zile de sărbătoare). Minorii în regim semi-deschis beneficiază de un weekend de permisie în fiecare lună, și după ce au ispășit o treime din durata internării, 2 permisiu pe lună; în aceleași condiții minorii în regim închis pot fi autorizați cu o permisie de un week-end pe lună (art. 46). În mod extraordinar (până la 4 zile) și permisiile planificate sunt posibile, pentru maxim 48 de ore (art. 47-48, la fel ca și convorbirile telefonice și scrisorile; ca și vizitele conjugale (cel puțin una pe lună, minim o oră este rezervată acelor care nu pot beneficia de permisiu pe durata unei perioade mai mare de o lună; și primirea de pachete („parcels”) este aprobată de asemenea (art. 40-44).

Cu privire la executarea măsurii internării^[43], prevederile speciale incluse în art. 54-60 din Legea nr. 5/2000 sunt dezvoltate prin art. 23 și art. 85 din Decretul regal nr. 1774/2004. Instituția „plasamentului” este reglementată pentru regimul sancționator aplicabil minorilor, fiind de o mai mare aplicare comparativ cu regimul procesual aplicabil infractorilor majori^[44].

Astfel, minorii trebuie ținuti în instituții apropiate domiciliului lor, dar judecătorul poate decide altfel dacă este în interesul minorului; minorii care s-au asociat pentru săvârșirea de infracțiuni, sau care aparțin unor organizații infracționale nu pot executa măsura în același loc (art. 46.3).

Executarea internării este compusă din două perioade: *internarea efectivă și libertatea supravegheată* (art. 7.2). Internarea efectivă trebuie să se realizeze în centre specifice, organizate de Comunitatea autonomă, direct sau prin angajamente cu alte instituții publice sau private non-profit. Aceste centre sunt diferite față de acelea prevăzute de legislația penitenciară de executare a pedepselor și a măsurilor provizorii de restrângere a libertății impuse persoanelor care au împlinit deja 18 ani.

Măsurile dispuse în cazul infracțiunilor de terorism trebuie, totuși, să fie executate sub controlul specializat al personalului și în centre ale Audienței Naționale (National Audience/Audiencia Nacional), stabilite prin Hotărâre de Guvern, direct sau prin contracte cu Comunitățile Autonome (art. 54.1).

Conform art. 55, resocializarea este un principiu fundamental. De aceea, conform art. 56 sunt garantate toate acele drepturi ale deținuților care nu au fost

interzise prin hotărârea de condamnare, iar art. 55.2 cere ca viața din interiorul centrului trebuie să fie organizată într-un mod similar celui din exterior, încercând să reducă efectele negative pe care internarea le poate produce asupra minorului sau asupra familiei sale, prin promovarea unor contacte sociale și familiale, colaborarea și participarea instituțiilor publice și private (în special, cele mai apropiate geografic și cultural) în procesul integrării sociale a minorului. Minorii au întotdeauna dreptul să fie informați prin aducerea la cunoștință într-o scriere și limba pe care să o înțeleagă asupra drepturilor lor, sarcinilor și asupra oricăror alte aspecte ale regulilor din centre; ei au de asemenea dreptul la petiționare, dreptul de a adresa plângeri, de a ataca hotărârea (de a o apela).

În ceea ce privește procedura de judecată, Două tipuri de proceduri sunt reglementate prin Legea nr. 5/2000: procedurile declarative și procedurile executive.

Procedura declarativă este divizată în două faze: urmărirea penală (instrumentarea) și faza judecătii (audierea). Urmărirea penală și punerea în executare a hotărârii sunt astfel, separate și ambele au o fază intermediară: prezentarea în fața judecătorului.

În scopul de a garanta principiul independenței judiciare, urmărirea penală este efectuată de procuror. Acesta este abilitat să înceapă urmărirea penală (art. 16) și să dispună trimiterea în judecată (art. 30.1). Mai mult, procurorul efectuează urmărirea penală, supraveghează acțiunile poliției judiciare și dispune asupra oportunității unor măsuri procesuale solicitate de apărătorul minorului ori de partea vătămată. Procurorul trebuie să asigure apărătorului minorului (și celorlalți participanți la proces) acces liber la materialul de urmărire penală, la solicitarea acestuia (art. 23.2), cu excepția cazului în care judecătorul declară secretă urmărirea penală; în acest caz apărătorul minorului va consulta dosarul la final pentru a-și pregăti apărarea. Părțile vătămate au de asemenea dreptul să aibă acces la dosar (art. 25). Oricum, în această fază procesuală, ca și în oricare alta, numai judecătorul, are dreptul să dispună, motivat (art. 23.3 și art. 26.3), restrângerea drepturilor fundamentale ale minorului. De îndată ce faza urmăririi penale este încheiată, dosarul este trimis judecătorului pentru minori. După ascultarea apărătorului minorului (și a persoanei responsabile civilmente), și dacă nu există nici un impediment pentru părți (art. 32), judecătorul decide deschiderea fazei de judecată sau nu (art. 33).

Evaluarea individuală a minorului se face prin intermediul unei echipe tehnice, una dintre cele mai importante noutăți ale sistemului introdus prin Legea nr. 4/1992, compusă dintr-un psiholog, un pedagog și un lucrător social, cu obligația fundamentală de a informa procurorul și judecătorul asupra situației psihologice, pedagogice și familiale a minorului și despre mediul acestuia, evaluând elementele decisive cu scopul de a defini interesul superior al minorului și să adopte orice decizie cu privire la reabilitarea și resocializarea minorului. În Legea nr. 5/2000 rolul echipei tehnice rămâne esențial^[45]: nu doar investighează și raportează situația minorului, dar explorează și oportunitatea împăcării și

tranzacției (eventuala mediere între minor și victimă) și propune neurmărirea penală a cazului, în interesul minorului, dacă „interesul social” a fost suficient luat în considerare ori urmărirea este considerată inadecvată corespunzător timpului scurs de la săvârșirea faptei (art. 27). Raportul echipei tehnice este necesar pentru a adopta decizii fundamentale, mai ales acelea referitoare la măsurile provizorii și finale, ordinea lor de aplicare, înlocuire, revocare sau suspendare. Decretul Regal nr. 1774/2004 dezvoltă reglementarea intervenției echipei tehnice. Art. 4.1 stabilește că echipa tehnică va fi compusă din psihologi, educatori și lucrători sociali (eventual alți profesioniști se pot alătura echipei tehnice temporar sau permanent) recrutați pentru a-l asista pe procuror și judecător, conform specializării lor. Ei sunt calificați să dea asistență profesională minorului reținut, și să medieze între minor și victimă.

Independența echipei este garantată (art. 4.2) și intervine sub supravegherea procurorului și a judecătorului pentru minori. Dar rapoartele sunt întocmite aplicând criteriile strict profesionale, și trebuie să fie semnate de membrii echipei. Ele pot fi de asemenea întocmite sau completate de acele entități publice ori private care, fiind active în sfera educării minorului cunosc de la început situația presupusului făptuitor (art. 27.6 din Legea nr. 5/2000). Compunerea echipei tehnice este hotărâtă de administrația competentă, conform nevoilor reale. Fie Ministerul Justiției, fie Comunitatea Autonomă trebuie să garanteze că fiecare procuror va dispune de personal suficient și adecvat pentru a întocmi rapoartele legale cerute în timp (art. 4.4 din Decretul regal nr. 1774/2004).

* Acknowledgement: Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul „Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!

[1] O. Brezeanu, *Justiția pentru minori și integrarea europeană*, în S.D.R. nr. 1-2, 2004, p. 223-233.

[2] Luigi Moocia *Du marche a la citoyenneté : a la Recherche d'un droit privé europeen durable et de sa base juridique*, în *Revue internationale de droit comparé*, no.2/2004, p. 293-329. Pentru informații suplimentare în această privință a se vedea și: Mircea Dan Bocșan, *Le Code Napoléon en Roumanie au siecle dernier – Raportul român pentru bicentenarul Codului civil francez*, Paris, 11-12.03.2004, în RIDC 2004; Ortansa Brezeanu, *Minorul și legea penală*, Ed. All Beck, București 1998, capitolul „Regimul de reeducare a minorului infractor în legislația penală comparată”, p. 83-112.

[3] Vezi, Ortansa Brezeanu, *op. cit.; Ibidem*.

[4] O. Brezeanu, *ibidem*.

[5] De exemplu, unele fapte săvârșite de minori în țara noastră – fie au fost ignorate (cerșetoria, vagabondajul, prostituția deoarece deși incriminate nu au fost pedepsite) și ca atare, banalizate, fie au fost subapreciate (și din indiferență) fenomenele dezvoltându-se

astfel nestingherite, și prin asociere cu alte infracțiuni – furtul de pildă – și-au amplificat și diversificat consecințele.

[6] Pe larg, Denis Szabo, *Unele reflecții asupra criminologiei contemporane*, SCJ nr. 4/1985, p. 342-349.

[7] Volkmar Gessner, *L'interazione juridice globale e la culture giuridice*, în „Sociologia del diritto”, 1993, nr. 1 – citat de Sofia Popescu în Sofia Popescu și Ramona Ioniță, *Continuitate și discontinuitate în domeniul juridic, cu specială privire asupra istoriei dreptului românesc*, comunicare la cel de-al 28-lea Congres Anual al Academiei Americano-Române de Arte și Științe Târgu-Jiu, iunie, 2003; Sofia Popescu, *Cercetarea socio-juridică comparativă, integrarea europeană și reforma juridică în România, op. cit.*, p. 69.

[8] De aceea, științele juridice sunt avertizate de specialiști în domeniu (J.L. Lampart, 1980), asupra necesității de a lua în considerare și realitățile juridice ale sistemelor de drept pe care le examinează (Sofia Popescu, *op. cit.* p. 71-80).

[9] Din combinația diverselor mijloace de intervenție, după câmpul lor de acțiune, R. Gassin desprinde 3 domenii principale prin care se acționează împotriva delincvenței și anume: dreptul penal cu sistemul său sancționator și modalități de aplicare concretă; tratamentul delincvenților în strânsă legătură cu primul domeniu și prevenirea cu diversele sale mijloace de acțiune, reunite mai întâi în conceptul de reacție socială contra crimei (R. Gassin, *Criminologie*, Deuxieme edition, Ed. Dalloz, 1990, p. 69).

[10] Sofia Popescu, *op. cit.*, p. 71.

[11] J. Pradel, *Droit penal compare*, Dalloz, Paris, 2008, p. 659.

[12] Paul I. Pastion, M. I. Papadopolu, *Codul penal adnotat*, Ed. Librăriei Socec & Company, Societate Anonimă, București, 1922, p. 140.

[13] F. Helie, *Traite de l'instruction criminelle*, 2-eme ed., Paris, 1866, vol. I, p. 334.

[14] A. Blanche, *Etudes pratiques sur le code penal*, 2-eme edition, Vol. I, Paris, 1888, p. 322-323.

[15] R. Garraud, *Traite theoretique et pratique du droit penal francais*, Vol. I, Ed. a II-a, Paris, 1898, p. 242.

[16] <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/ListeCodes>.

[17] http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/lois_speciales/ordonnance_enfance_delinquante.htm.

[18] Bouloc Bernard, *Droit penal general*, Dalloz, 2011, ed. 22-a, Paris, p. 390 și urm.

[19] <http://kinder-jugendhilfe.org>.

[20] La responsabilité pénale des mineurs <http://www.senat.fr/lc/lc52/lc52.html>.

[21] La responsabilité pénale des mineurs <http://www.senat.fr/lc/lc52/lc52.html>.

[22] Jörg-Martin Jehle, *Criminal Justice in Germany*, p. 35, published by the Federal Ministry of Justice, Fourth Edition 2005, <http://www.bmj.bund.de/media/archive/961.pdf>.

[23] Prof. Dr. Frieder Dünkel, *Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice*, www.esc-eurocrim.org/files/juvjusticegermany_betw_welfar_justice.doc.

[24] Thierry Morreau, *La responsabilité pénale du mineur en droit pénal belge*, *Revue International du Droit Pénal* nr. 1-2/2004 (vol. 75), studiu care poate fi vizualizat la adresa de web: <http://www.microsofttranslator.com/bv.aspx?ref=IE8Activity&from=&to=ro&a=http%3a%2f%2fwww.cairn.info%2frevue-internationale-de-droit-penal-2004-1-page-151.html>.

- [25] J. S. G. Nypels, *Code pénal interprété*, vol. I, édition deuxième, Bruxelles, 1896-1900, Servois, p. 159.
- [26] Cassation, 13 martie 1913.
- [27] C. Necula, D. Mânzală, *Răspunderea penală a minorilor și regimul sancționator în legislația altor țări*, Institutul Național de Criminologie, www.mpublic.ro/minori_2008/minori_5_8_ro.pdf.
- [28] T. Dascăl, *Minoritatea în dreptul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 87.
- [29] De La Cuesta José Luis, Isidoro Blanco Cordero, *Sistemul justiției pentru minori în Spania*, Lex et Scientia nr. 1/2009, p. 32 și urm.
- [30] Spania este integrată în 17 regiuni („Comunități autonome”) care beneficiază de o politică autonomă.
- [31] Altava Lavall, in Gonzáles Cussac, Tamarit Sumalla, Gómez Colomer (coords.), *Justicia penal de menores y juvenes. Analisis sustantivo y procesal de la nueva regulation*, Valencia, 2002, p. 247; Higuera Guimera, *Derecho penal juvenil*, Barcelona, 2003, p. 253; Palacio Sanchez Izquierdo, *El principio del superior interes del menor*, Surgam, 2000.
- [32] Beristain, Prologo, in Urra Portillio, *Menores, la transformation de la realidad*, Ley Organica 4/1992, Madrid, 1995, XIV.
- [33] Urra Portillo, *Menores, la transformación de la realidad*, Ley Orgánica 4/1992, Madrid, 1995, p. 8.
- [34] Rios Martin, *El menor infractor ante la ley penal*, Granada, 1993, p. 234.
- [35] Funes, *Adolescentes y conflicto social. Algunas reflexiones sobre le respuesta social*, Harlax, 25, 1998.
- [36] Cantarero Bandres, *Delincuencia juvenil: Asistencia teraputica versus Justicia penal?*, Logrono, 2002, p. 29.
- [37] Etxebarria Zarrabeitia, *Algunos aspectos de Derecho sustantivo de la Ley Orgánica 5/2000, reguladora de la Responsabilidad Penal de los Menores y de su Reforma en materia de terrorismo*, Icade, 2001a, p. 53.
- [38] Lorca Martinez, *Las medidas de protection de menores y la intervencion de la entidad publica en la LORPM 5/2000 de Responsabilidad Penal de los Menores*, Estudios Jutidicos. Ministerio Fiscal, I, 2001.
- [39] De La Cuesta José Luis, Isidoro Blanco Cordero, *Sistemul justiției pentru minori în Spania*, Lex et Scientia nr. 1/2009, p. 32.
- [40] Bueno Arus, *Aspectos sustantivos de la Ley Organicá reguladora de la responsabilidad penal de los menores*, Icade, 53, 2001, p. 72.
- [41] Cuello Contreras, *El nuevo derecho penal espafiol de menores a la luz de las modernas tendencias del derecho penal y de la criminología*, in *Modernas tendencias en la ciencia del derecho penal y en la criminología*, Madrid, 2001, p. 207.
- [42] Cuello Contreras, 2000, p. 88.
- [43] Lopez Cabello, *Ejecución de las medidas privativas de libertad*, in *Consejo Vasco de la Abogacia*, La Ley Organica 5/2000 de Responsabilidad Penal de los Menores, Bilbao, 2001, p. 155.
- [44] Lopez Cabello, *Idem*, 2001, p. 155.
- [45] Mena Alvarez, *Reglas para la determinacion de las medidas aplicables: modificación y sustitucion de medidas*, Estudios Juridicos. Ministerio Fiscal, 2001, p. 221.